

МИХАЕЛ АНТОЛОВИЋ

АУТОБИОГРАФИЈА „ЦРВЕНОГ” ИНТЕЛЕКТУАЛЦА

Ерик Хобсбаум

ИНТЕРЕСАНТНА ВРЕМЕНА ЈЕДАН ЖИВОТ У ДВАДЕСЕТОМ ВЕКУ

ЦИД, Подгорица, 2005.

У генерацијама интелектуалаца које су стасавале у раздобљу између светских ратова утицај марксизма често је био пресудан на њихово интелектуално формирање. Након окончања Другог светског рата и образовања двају идеолошки, политички и војно супротстављених блокова те процеса дестаљинизације у време Хрушчовљеве ере, велики део интелектуалаца у западном свету се дистанцирао од комунизма задржавајући тек понекад позитиван став према појединим елементима марксизма и то, првенствено, као добро утемељеној теорији која нуди методолошки и епистемолошки инструментариј захвалан за објашњење људског друштва. У исто време, практичне и политичке консеквенце марксизма углавном су остајале стране већини западних интелектуалаца који су време проведено међу чланством комунистичких партија углавном објашњавали младачком фантазијом препуном идеалистичког набоја. Упечатљив пример за целокупан нараштај интелектуалаца који су се разочарали у комунизам представља ис-

куство гласовитог француског историчара и академика Франсоа Фиреа чија волумионизна студија *Прошлост једне илузије. Комунизам у XX веку*, представља, у неку руку, разрачунавање са својом заблудом из младости.

Ствари стоје у потпуности другачије када је у питању Ерик Хобсбаум (1917), сигурно најутуцајни британски историчар у другој половини XX века и интелектуалац *пар ехцелленце*. Научна интересовања Ерика Хобсбаума распростиру се на веома широка подручје европске и светске историје од краја Средњег века па до наших дана. У садржајном погледу он такође задивљује ширином истраживачких тема које сежу од политичке и социјалне историје у најширем значењу преко историје друштвених покрета и историје идеја све до цеза и бокса као феномена масовне културе у XX веку. Када је реч о историјској експликацији, Хобсбаум се показао као врстан зналац како приликом обраде тзв. микроисторијских тема тако и у најширим синтезама и прегледима европске и светске повести током последња два столећа. Након доктората историјских наука стеченог на престижном универзитету у Кембриџу, професионалну каријеру је остварио као предавач а затим и као професор економске и социјалне историје на Биркбек колеџу у Лондону. У исто време, повремено је држао предавања на најпрестижнијим светским универзитетима попут Станфорда, Корнела, МИТ-а, Колеж д'Франса и многих других. Међу бројним делима, као посебно важна истиче се студија *Примитивни побуњеници* (1959) посвећена изучавању „преполитичких” видова исказивања протеста током XIX и XX века, знаменита трилогија о „дугом XIX веку” коју чине *Доба револуција 1789-1848* (1962), *Доба капитала 1848-1875* (1975) те *Доба царстава 1875-1914* (1987) на које се логички надовезује Хобсбаумово виђење века у коме је проживео свој живот - *Доба екстрема 1914-1991. Историја „кратког XX века”* (1994). Такође, светску славу доживела су још два његова дела: зборник есеја посвећен употреби историје тј. произвођењу пожељне слике о прошлости под називом *Измишљање традиције* (1982) који је уредио у сарадњи са Теренсом Ренцетром те покушај свеобухватног објашњења феномена национализма под насловом *Нације и национализам од 1780. Програм, мит, стварност* (1990). Последње Хобсбаумово дело јесте његова аутобиографија објављена 2002. коју овде желимо представити.

Хобсбаум своју идејну и политичку опредељеност за марксизам никада није доводио у сумњу остајући му веран до дана данашњег. Своје мемоаре који су сада доступни у преводу и на српски језик, Хобсбаум је организовао као неку врсту исповести о своме животу и месту које су марксизам и припадност комунистичкој партији у њему заузимали. Након неколико уводних, рекли бисмо заиста лирских поглавља о годинама ране младости, следе делови у којима је основна Хобсбаумова преокупација комунизам. О себи као историчару, говори у свега два од укупно 23 поглавља својих успомена да би у неколико завршних одељака анализирао развитак човечанства током друге половине века чији је био савременик и очевидац. Последње поглавље, потакнуто непосредно догађајима од 11. септембра 2001, представља коду Хобсбаумових размишљања о „стрмој падини варваризације” којом се незауостављиво креће човечанство.

У првом делу својих успомена Хобсбаум, интелектуално проницљиво али топло, слика године свога детињства од случајног рођења у Александрији 1917. па до одласка на универзитет у Кембрицу 1936. Хобсбаум говори о годинама одрастања у послератном Бечу, своме јеврејском пореклу и породичним односима, дајући занимљиве портрете особа из своје непосредне околине и успевајући да са дистанце од неких 80 година те огромног историјског искуства пружи упечатљиву и живу слику живота у Бечу током 20-тих година прошлога века. Ово лирски записи о времену своје најраније младости представљају, како је то истакао историчар Пери Андерсон у поговору Хобсбаумове књиге, „најбољи текст који је овај чувени стилиста икада написао”. Након преране смрти прво оца а недуго затим и мајке, Хобсбаум је последње месеце Вајмарске Немачке провео код рођака у Берлину. Оно што се петнаестогодишњем дечаку урезало у сећање јесте дан када је Хитлер постао немачки канцелар као и агонија Комунистичке партије Немачке осуђене на скору пропаст. Током берлинских дана Хобсбаум се упознао и заувек фасцинирао комунизмом да га та младалачка страст не напусти све до данас. Након бурних берлинских догађања и колапса крхке вајмарске демократије, Хобсбаум је Енглеску у коју се ускоро одселио, доживео као досадну земљу, односно „после берлинских узбуђења, Британија је неизбежно била разочарење”. Сећајући се времена проведеног у сред-

њој школи Ст. Мерилебон коју је уписао одмах по прispећу у Лондон 1933. године, Хобсбаум истиче да су три године колико је провео у њој пресудно утицале на њега да се интелектуално формира те да изгради марксистички поглед на свет. Наиме, „оно што је марксизам чинило тако неодољивим била је његова свобухватност. „Дијалектички марксизам” је пружао ако не „теорију свега” онда бар „оквир за све” ...обезбеђивао је водич за природу свих интеракција у једном свету константне промене”.

Тиме Хобсбаум завршава први део мемоара да би на наредних стотињак страна потпуно другачијим тоном говорио о своме чланству у Комунистичкој партији Велике Британије, о годинама студија на Кембрицу и утицају комуниста на универзитету, раздобљу Другог светског рата који је провео у потпуном миру на Острву те о притисцима и делимичној маргинализацији којима је као комуниста био изложен током Хладног рата. Посебну пажњу је посветио XX конгресу Комунистичке Парије Совјетског Савеза и процесу дестаљинизације означавајући их као вододелницу у животу комуниста у Западној Европи. Такође, Хобсбаум говори и о мотивима који су га навели да остане у британској комунистичкој партији све до њеног гашења деведесетих година прошлог века. Оно што пада у очи јесте свакако изванредан вид конспирације која провејава кроз овај део Хобсбаумових успомена. Много појава, догађаја и личности о којима говори остају некако недоречене и нејасне. Такви су, примера ради, његова приповест о групи студената-комуниста позната под називом „Кембрички шпијуни” као и сећања на сопствено деловање, познанства и кретања током година проведених на Кембрицу. Такође је зачуђујуће мало речи о интелектуалним утицајима којима је као студент био изложен док посебну недоумицу изазива Хобсбаумово сећање на илегалан улазак у Шпанију у јеку грађанског рата. Остаје нејасно да ли је и сам смерао да се придружи са оружјем у руци републиканској војсци или га је у Шпанију нагнала пука младалачка знатижеља?

По окончању студија Хобсбаум Други светски рат проводи у Енглеској на више-мање неважним задацима да би након завршетка рата добио намештење на Биркбек колеџу. Својом комунистичком припадношћу Хобсбаум објашњава околност да током рата није био мобилисан у борбене јединице као и изразити застој

у својој каријери универзитетског наставника која је отпочињањем Хладнога рата нагло успорена. У тексту који следи он пуну пажњу посвећује глобалним размишљањима о комунизму и то од почетака под Лењином па до његовог краја у време „перестројке” Михаила Горбачова. Суштину Хобсбаумових погледа на идеју комунизма можда најбоље осликавају његове властите речи: „Октобарска револуција је створила комунистички покрет, Двадесети конгрес га је уништио”. Наиме, када говори о XX конгресу и совјетској инвазији на Мађарску 1956. године, Хобсбаум процењује „да су за више од годину дана, британски комунисти живели на ивици политичког еквивалента колективног нервног слома”. Упркос томе што је након ових преломних догађаја већина његових сабораца напустила партију Хобсбаум јој је остао веран објашњавајући то мешавином доследности, пркоса и, рекли бисмо, трајном вером у большевичку идеологију коју је прихватио још на улицама Берлина 1932. У наставку својих размишљања Хобсбаум доноси властита виђења процеса који су обележили 60-те године, међу њима појаву Нове левице, кампању за нуклеарно разоружање, студентске покрете у северној Америци и Европи те различите геваристичке покрете на тлу Јужне Америке. Са посебним задовољством Хобсбаум говори о своме покушају спасавања Лабуристичке партије пружањем подршке једном од њених челника – Нилу Киноку. На страницама часописа *Марксизам данас* (иначе, гласила британске комунистичке партије) Хобсбаум је током 80-тих година водио кампању за довођење Кинока начело лабуриста. Пораз лабуриста 1992. учинио је крај његовим надама у могућност „спаса Лабуристичке странке” која се у међувремену суштински трансформисала тако да она данас, по Хобсбаумовом суду, представља „Гачерку у панталонама”.

У трећем делу својих мемоара Хобсбаум је два поглавља посветио сопственом позиву историчара. Као и у целини својих сећања он ни овде не говори готово ништа о идејама које су на њега одсудно утицале. Истина, указао је на значај који су Луј Намиер и Мунија Постан имали за упознавање интровертне британске интелектуалне сцене са духовним горостасима средње и источне Европе попут Вебера, Маркса, Зомбарта и других, који су у међуратном периоду били практично непознати чак и популацији британских универзитетских наставника. И као историчар, Хобс-

баум се непосредно формирао на марксиму и заједно са Роднијем Хилтоном, Кристофером Хилом и Едвардом Томпсон представљао је врх британске марксистичке историографије. Управо су ова четворица умних историчара 1952. покренули чувени историјски часопис *Паст анд Пресент* који је, заједно са француским *Аналима*, завршио „рат за модернизацију историографије који је почео 1890-их”.

Хобсбаум своју књигу завршава сећањима на Италију, Француску, Шпанију, земље Јужне Америке те Сједињене Америчке Државе. И док са мање или више наклоности пише о претходнима анализирајући правце којима се крећу ове земље, када је реч о САД-у он за њих нема речи хвале: „Сатеране у лудачку кошуљу једног устава из осамнаестог века, ојачану током два века талмудистичке егзегезе правника, тих теолога републике, институције САД су далеко више залеђене од скоро свих држава 2002. године”. На овај став надовезује своју анализу догађаја од 11. септембра 2001. Они за њега представљају логичну последицу америчке спољне политике која од пропасти комунизма и СССР-а нема препреку своме деловању. Одатле Хобсбаум и сам сматра да је 11. септембар стварно све променио те да је „двадесети век готов” док се ”двадесет први отвара у сумраку и магли”. На ову песимистичну визију садашњости и будућности човечанства надовезује се савет остарелог интелектуалца да су данас свету историчари потребнији него икада пре управо да би својом скепсом упозорили човечанство да одлуке доноси хладне главе мимо узаврелих страсти и тренутних осећања. Хобсбаум завршава своје мемоаре гласним апелом за друштвеним ангажовањем у правцу једног другачијег, бољег и праведнијег друштва. Наиме, његов је императив садржан у ставу да „још треба осуђивати друштвену неправду и борити се против ње. Свет неће сам од себе постати боље место”.

Уз све похвале издавачу на труду и бризи око превођења ове изузетно занимљиве књиге успомена која нагони на размишљање, осећамо обавезу да скренемо пажњу на један, ипак, значајан пропуст. Наиме, књига је препуна коректорских погрешака што, разуме се, квари пријатност дружења са инспиративном Хобсбаумовом мемоарском прозом. Иако нису суштински,

овакви пропусти бацају непотребну мрљу на име једног, иначе, реномираног и заиста угледног издавача какав је подгорички ЦИД. Уз поновљене похвале уложеном труду да се Хобсабумов аутобиографски спис нађе пред српском читалачком публиком, верујемо да је наша добронамерна критика добар начин да се овакве и сличне омашке избегну у будућности.